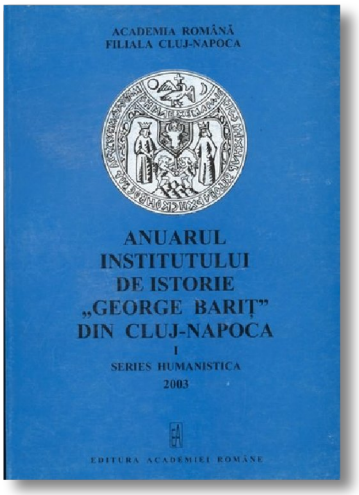

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca
Series *Humanistica*

humanistica.ro

Teorii sociale privind geneza delicvenței

Marioara Petcu

How to cite this article:
Petcu, Marioara (2003) *Teorii sociale privind geneza delicvenței*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 1, pp. 87–100. DOI: 10.5281/zenodo.22965461

© 2003: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

TEORII SOCIALE PRIVIND GENEZA DELINCVENȚEI

Marioara Petcu
Institutul de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca

Identificarea factorilor sociali, culturali, economici şi individuali care structurează configurația delincvenței sub raportul enunțurilor explicative vizează cauzele şi condițiile de apariție ale comportamentului delincvent. Abordarea este eficientă nu atât diferențiat, cât mai ales din unghiul dependențelor reciproce între dimensiunile enunțate.

Analizată dintr-o asemenea perspectivă, etiologia delincvenței angajează numeroase teze, teorii, opinii, toate gravitând în jurul întrebărilor fundamentale: „Ce anume îi determină pe indivizi să comită acte delincvente?ˮ, „Cum pot fi prevenite asemenea acte?ˮ, „Care sunt criteriile de evaluare ale unei conduite drept delincventă criminală?ˮ.

Un prim răspuns la aceste întrebări susține că la baza comportamentului deviant stă *structura biologică şi personalitatea* individului. Această orientare implică următoarele:

– Punctul de vedere *biologic-constituțional* consideră factorii biologici şi genetici ca având o contribuție hotărâtoare în geneza criminalității.

– Orientarea *neuro-psihică* (complementară cu cea psihiatrică) consideră actele criminale, ca săvârşite preponderent de personalități patologice, ale căror tulburări sunt transmise ereditar.

– Orientarea *psiho-individuală* consideră caracteristicile de personalitate, răsfrânte la nivel comportamental, ca fiind generatoare de frustrări şi agresivitate.

– Orientarea *psiho–socială* (complementară cu o perspectivă culturalistă) apreciază că individul nu se naşte criminal, ci este socializat negativ (deficit de socializare), structurându-se dizarmonic în funcție de modelele culturale.

Pornind de la aceste orientări, au fost exprimate numeroase teorii, puncte de vedere care valorizează elemente de ordin biologic, constituțional, antropologic şi psihologic ale personalității infractorului. Aceste concepții s-au structurat treptat în adevărate şcoli şi orientări.

Un al doilea răspuns la întrebările menționate consideră delincvența ca *fenomen de inadaptare, de neintegrare socială*, generând o anumită stare conflictuală produsă de neconcordanța dintre idealurile individului, sistemul său valoric şi ofertele sociale. Ca un efect al acestui dezechilibru, scade şi controlul

An. Inst. de Ist. „G. Barițˮ din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. I, 2003, p. 87–100

social, precum şi capacitatea de conciliere a conflictelor. Se pot distinge următoarele orientări:

– Orientarea *statistico–normativă* vizează variaţiile ce se înregistrează în rata delincvenţei.

– Orientare *macrosocială* urmăreşte identificarea unor legităţi sociale ca determinante ale actelor de delincvenţă.

Un al treilea răspuns în jurul căruia s-au focalizat o parte din teorii se concretizează în *teoria cauzalităţii multiple* (teoria factorială), considerându-se că fenomenul de delincvenţă are determinare multicauzală atât de factură internă (de natură biologică şi psihologică), cât şi de factură externă (de natură economică, socială şi culturală), aflate într-o relaţie de reciprocitate.

De pe aceste poziţii, adepţii cauzalităţii multiple acordă ponderi egale fiecărui factor în parte, accentul fiind pus pe identificarea corelaţiilor statistice între factorii a căror evaluare probează că au cel mai important rol în cauzalitatea delincvenţei.

Un fapt demn de reţinut în legătură cu toate aceste teorii este evoluţia lor de la abordarea unidimensională şi restrictivă, în descifrarea etiologică a delincvenţei, spre abordarea complementară şi interrelaţionată. Astfel, sub raport psihologic, explicarea motivaţiilor actelor criminale se întregeşte şi se intersectează cu abordarea individului în ambientul social, cu explicarea complexă psihosocială a modului în care are loc procesul de evaluare a delincvenţei.

Luând în considerare importanţa descifrării etiologiei delincvenţei în descrierea, explicarea şi prevenirea acesteia, am considerat ca necesară o prezentare nuanţată şi cât mai completă, capabilă de a degaja şi ierarhiza caracteristicile de personalitate şi elementele psihosociale cu caracter aplicativ.

Astfel, abordarea psihologică a etiologiei fenomenului de delicvenţă a făcut pentru noi obiectul de studiu a mai multor cercetări[1]. Pe acestea le completăm, la modul interrelaţionat, cu abordarea individului delincvent în ambientul său socio-cultural.

Persistenţa la nivelul structurilor sociale a conflictelor şi tensiunilor sociale comunitare, scăderea sentimentului de solidaritate socială, creşterea agresivităţii ca reflecţie a frustrării individuale, multiplicarea fenomenului de marginalizare şi atrofierea eu-lui colectiv sunt o serie de factori favorizanţi sau generatori de delincvenţă.

Pe de altă parte, implicarea unei cauzalităţi multiple şi a unor condiţii cu numeroase neregularităţi a impus creşterea eforturilor de identificare concretă a substratului social, economic, moral şi cultural în descifrarea delincvenţei.

Astfel, în demersul de studiere a formelor principale de manifestare a delincvenţei şi a descifrării cauzelor ce o fundamentează s-au impus mai multe direcţii ce necesită a fi corelate:

---

[1] M. Petcu, *Teorii psihologice referitoare la etiologia agresivităţii delincvente*, „Fiat Justiţia", nr. 1, 1999, Cluj-Napoca, p. 157-167; idem, *Sursele de influenţare ale agresivităţii delincvente*, „Fiat Justiţia", Cluj-Napoca, nr. 2, 1999, p. 159-169; idem, *Intoleranţa la frustrare – Dimensiune psihologică a comportamentului delincvent*, „Fiat Justiţia", Cluj-Napoca, nr. 1, 2000, p. 135-144.

– analiza originii îndepărtate a actului delincvent, și anume analiza structurii sociale, economice, culturale a societății în ansamblu;
– analiza originii imediate a actului delincvent;
– dinamica socială a delictului;
– originile imediate ale „reacției sociale" față de actul delincvent;
– originile îndepărtate (sistemul de incriminare și sancționare).

Într-o astfel de viziune, de interferență a dimensiunilor menționate, delincvența apare ca rezultantă a convergenței următoarelor situații:
– situația social economică și culturală în care s-a realizat procesul de socializare;
– situația personalității delincventului;
– condiții favorizante (după S. Rădulescu și D. Banciu)[2].

1. TEORII CE RELAȚIONEAZA DELINCVENȚA CU ETIOLOGII MACROSOCIALE

Factorul determinant al delincvenței pentru acest grup de teorii rezidă în diminuarea funcției de control social exersate de comunitate și în tulburarea ordinii sociale cauzate de diversitatea normelor de conduită, de mobilitatea populației, de multiplicarea mediilor sociale marginale cu deschidere spre delincvență etc.

Conflictul de norme din anumite perioade de schimbări sociale bruște antrenează stări de anomie, contradicții sociale.

În demersul cercetării fenomenului delincvent se face, astfel, trecerea de la formele speculative la identificarea „substratului" social. S-a impus, astfel, atenției ceea ce W. Mills denumea „deteriorarea valorilor tradiționale" în vederea asanării problemelor de „patologie socială" care generează delincvența și crima.

De aici interesul larg, „atitudinea pozitivă" evidențiată de G. Basiliade, de prevenire și combatere a delincvenței prin înlăturarea tendinței de „dezorganizare socială".

1.1. TEORIA DEZORGANIZĂRII SOCIALE

La baza acestui fenomen stă proliferarea delincvenței ca o consecință nemijlocită a expansiunii urbane și a creșterii demografice, a generalizării unor noi modele de comportament apărute în ariile suburbane și accentuării marginalizării unora dintre locuitori.

Punctul de pornire al acestei teorii se găsește în studierea tradiției „dezorganizării sociale" de către sociologi aparținând renumitei Școli de la Chicago, având ca reprezentanți de seamă pe C. R. Shaw și H. D. McKay[3].

---

[2] S. M. Rădulescu, D. Banciu, *Introducere în sociologia delincvenței juvenile*, București, Edit. Medicală, 1990.

[3] Apud S. M. Rădulescu, *Teorii sociologice în domeniul devianței și al problemelor sociale*. București, Computer Publishing Center, 1994.

Promotorii acestei teorii au încercat să evidenţieze efectul organizării metropolelor asupra fenomenului delincvenţei. Metropola nu este un sistem unitar, ci este alcătuită din arii suburbane care au propriile lor subculturi şi modele normative, în sectorul central fiind concentrate masiv funcţiile şi afacerile.

Diferenţierea internă generează o accentuare a distanţelor sociale dintre diferite grupuri, având drept consecinţă tulburarea ordinii sociale tradiţionale prin varietatea normelor, eterogenitatea populaţiei şi discriminările exercitate, slăbirea controlului social. Locuitorii metropolei tind să devină „desocializaţi", îndepărtându-se de aprobarea celorlalţi.

F. M. Thrasher, în lucrarea sa *Banda*, evidenţiază zone care sunt populate de emigranţi, de persoane cu comportament imoral şi ilegitim (alcoolism, consum de droguri, prostituţie, homosexualitate), de persoane „desocializate". Izolarea ecologică este complementară cu izolarea culturală, conducând la apariţia unor subculturi delincvente, care prezintă, aşa cum subliniază F. M. Thrasher, modalităţi de „supravieţuire" şi de „adaptare" a indivizilor marginalizaţi în raport cu o societate ostilă.

Indivizii grupaţi la nivelul diferitelor subculturi au o altă scară de valori, recurg frecvent la căi ilicite în atingerea scopurilor, devenind surse potenţiale de devianţă.

„Subculturile" apar ca o reacţie de protest faţă de normele şi valorile grupului dominant, din dorinţa de îndepărtare a barierelor şi de anihilare a anxietăţilor şi frustrărilor.

Modelul teoretic al „dezorganizării sociale" prezintă ca fiind generalizată această influenţă a procesului de urbanizare asupra delincvenţei, neţinând seama de intervenţia altor variabile sociale cum este, de exemplu, contextul socio-cultural în care trăiesc indivizii şi în care numai o parte din ei (nu toţi) reacţionează prin modalităţi comportamentale dezorganizate.

Aceste „tendinţe ecologice" pot genera concentrarea delictelor într-o anumită zonă, dar variabila ecologică nu poate fi luată singular în considerare în determinarea fenomenului de delincvenţă, ruptă de contextul economic, social, familial, cultural.

Meritul acestor cercetări teoretice nu trebuie însă neglijat, ele evidenţiind legăturile existente între creşterea la un moment dat a delictelor şi diminuarea controlului social.

1.2. TEORIA ANOMIEI SOCIALE

În forma clasică, această teorie îl are ca fondator pe E. Durkheim, care porneşte de la conceperea devianţei ca având caracter universal, fiind implicată în fiecare societate. Conform acestui deziderat, în orice societate există inevitabil indivizi care se abat de la tipul colectiv, comiţând crime. De pe aceste poziţii

Durkheim prezintă delincvența ca legată de condițiile fundamentale ale vieții sociale, jucând un rol *necesar* și *util*[4].

Durkheim definește ca *anomie* starea obiectivă a mediului social caracterizată printr-o dereglare a normelor sociale, ca efect al unei schimbări bruște. Ea apare ca urmare a „ruperii" solidarității sociale la nivelul instituțiilor sociale mediatoare (familia, școala, comunitatea etc.), a neputinței de a asigura integrarea normală a indivizilor în colectivitate, deoarece nu mai au norme clare. Nu este vorba de o absență totală a normelor, ci de suspendarea temporară a funcționalității normelor de bază, cu consecințe la nivelul multiplicării comportamentelor deviante.

Anomia afectează un grup social prin ruperea echilibrului ordinii sociale, prin sentimentul de dezorientare rezultat din confruntarea cu noua situație.

Schimbarea are loc ca urmare a unor modificări bruște, care pot fi dezastre economice sau creșteri rapide ale bunăstării.

În situația de dereglare socială indivizii sunt aruncați într-o situație inferioară celei anterioare și, în consecință, unii dintre ei nu se mai supun regulilor impuse de societate din exterior, iar la rândul ei, ca urmare a acestor modificări bruște, nici societatea nu mai este capabilă să-și impună normele.

Prin suspendarea funcționalității normelor de bază ale societății, starea de anomie poate genera delicte, crime, sinucideri.

Teoria anomiei este preluată în accepțiunea modernă de R. MacIver, care o interpretează ca răsfrângere a modificărilor sociale la nivelul psihicului uman. Astfel, autorul consideră că individul uman percepe decalajul dintre aspirații și norme sociale cu un sentiment de indispoziție și anxietate, pierzându-și simțul coeziunii și al solidarității sociale, iar acțiunile sale sunt impulsionate de propriile trăiri, fără a mai cunoaște autoritatea normelor sociale dominante.

Tot ca o slăbire a influenței normelor sociale asupra reglării conduitei membrilor grupului este și interpretarea autorilor W. I. Thomas și Fl. Znaniecki[5]. Aceștia consideră că dezorganizarea socială se răsfrânge la nivelul „dezorganizării personalității" prin apariția unei incapacități a individului de a-și construi un mod de viață concordant cu idealurile și interesele personale (fapt ce creează demoralizare), prin absența unor reguli stabile și interiorizate.

O cercetare amplă, în mai multe variante, efectuează R. K. Merton asupra anomiei care rezultă din contradicția dintre structura socială și cea culturală, dintre oferta socială de scopuri și carența mijloacelor puse de societate la dispoziție, ca și modalități de atingere a scopurilor.

Definind structura culturală ca set de norme și valori ce guvernează comportamentul membrilor unei societăți, Merton consideră anomia ca o „spargere" a structurii culturale. Neputând atinge scopurile la care aspiră, individul apelează la căi ilicite. Tendința spre conformism sau delincvență este dependentă

---

[4] E. Durkheim, *Suicide*, New-York, Free Press, 1951.

[5] Apud S. M. Rădulescu, *Anomie, deviață și patologie socială*, București, Edit. Hyperion, 1991.

de statusul fiecărui individ, iar rata delincvenței apare ca o ilustrare a neconcordanței între scopurile oferite de societate și mijloacele de care dispune individul.

Individul dispune de cinci modalități adaptative în societate:

– *conformismul*, care constă în acceptarea atât a scopurilor, cât și a mijloacelor oferite de societate, chiar dacă idealul, proiecția aspirațională nu este atinsă niciodată;

– *inovația*, care rezultă din interiorizarea la nivelul individului a scopurilor culturale propuse social, în timp ce procedeele legitime existente pentru atingerea lor sunt respinse;

– *ritualismul*, care constă dintr-o restrângere a aspirațiilor individului pe fundalul păstrării conformității cu normele legitime;

– *evaziunea*, ca un mod mai rar de adaptare, caracterizat prin abandonarea simultană a scopurilor și normelor, precum și prin refugierea în zone marginale ale societății;

– *rebeliunea*, constând în respingerea atât a scopurilor, cât și a mijloacelor din dorința individului de a înlocui normele sociale cu altele.

Într-o versiune mai târzie a lui Merton asupra anomiei, mediul social al individului cuprinde, pe de o parte, ansamblul organizat al relațiilor sociale în care sunt implicați membrii unei societăți, ca structură socială, iar pe de altă parte, ansamblul organizat de valori normative ce orientează comportamentul membrilor colectivității, ca structură culturală. Când între normele sociale, scopurile culturale și capacitatea de conformare normativă a membrilor unei societăți apar disjuncții, structura culturală este dislocată. Valorile culturale produc comportamente contradictorii cu prescripțiile valorice. Astfel, poziția ocupată de individ în structura socială generează tendințe de conformitate sau devianță. Nu valorile diferite produc delincvența, ci diferențele obiective existente între condițiile sociale ale diferitelor clase și grupurile sociale dominante ce generează asemenea disfuncții. Ca o consecință obiectivă, grupurile sociale cu situație defavorizată, având blocat accesul spre pozițiile de prestigiu, recurg la acte ilegitime.

Deplasarea în cadrul viziunii anomice a reacției de pe implicarea individuală pe cea colectivă o regăsim la R. A. Cloward și L. E. Ohlin. Autorii consideră că reacția la inegalitatea socială este de factură colectivă, iar mecanismul care explicitează această reacție este ansamblul mijloacelor (legitime, ilegitime) de realizare a scopurilor valorizate social, denumit *structura de oportunitate*.

Pornind de la mijloacele legitime și ilegitime, delincvența este considerată un act colectiv, o „subcultură" care prezintă o dublă integrare, și anume: una în paralel cu integrarea socială „formală" și o alta cu un „subsitem de roluri" integrate sistemului social.

Banda de delincvenți constituie un tip de subcultură anume. Rolurile dominante care trebuie îndeplinite sunt cele ce țin de activitatea delincventă ca „exigențe" esențiale, justificate și legitimate de bandă.

Având ca punct de pornire aceste premise, autori ca Cloward și Ohlin ajung la concluzii paradoxale că actul delincvent este condiția esențială a ființării unei

bande, nefiind o încălcare a normelor sociale dacă nu este descoperită și sancționată, și numai prin judecată și pedeapsă se constituie în infracțiune.

Aceiași autori subdivid „evaziunea" lui Merton în:

– eșecul continuu de-a ajunge la scopuri culturale prin mijloace legitime;

– inabilitatea de a promova alternative ilegitime.

Pornind de la această viziune, se pot identifica categorii generale ale evaziunii:

– indivizi care internalizează prohibițiile sociale;

– indivizi care urmează scopuri „de succes" prin mijloace prohibite.

1.3. TEORIA OPORTUNITĂȚII DIFERENȚIALE

Deviată din teoria anomiei sociale, teoria oportunităților diferențiale a fost dezvoltată și de alți autori, care au arătat că scopurile culturale specifice modului de viață american și mijloacele de realizare se regăsesc la nivel de similaritate și la alte națiuni, ceea ce face din delincvență un fenomen cu trăsături universale.

2. TEORII CE RELAȚIONEAZĂ DELINCVENȚA CU CAUZE PSIHOSOCIALE (CULTURALE)

Teoriile psihosociale evidențiază legătura dintre cultură și criminalitate prin fundamentarea corelației pe procesul „învățării sociale" (E. Sutherland). Conform „Conflictului cultural", elaborat de T. Sellin, delincvența se datorează conflictului suscitat între normele de comportament și conduita diferitelor grupe sociale[6].

Preluând ideea socializării și „învățării negative", A. Cohen consideră delincvența ca atribut al anumitor „subculturi" ce reunesc indivizi care consideră că le sunt blocate căile de acces spre bunuri și valori sociale. În consecință, la nivelul acestor grupuri se adoptă propriul lor sistem normativ și cultural, opus celui societal, impunând prin această opozabilitate accederea la activități ilicite și ilegale în vederea atingerii scopurilor lor[7].

Conform acestor teorii, frecvența criminalității variază în funcție de un set larg de indicatori cum sunt: sexul, vârsta, clasa socială, categoria socio-profesională etc. Relația directă dintre modul de viață al populației, al culturii ce o definește și fenomenul delincvenței este ilustrată prin apariția și răspândirea unei adevărate „culturi a crimei și delincvenței". Ca o ilustrare a crimei ridicată la „rang" de fenomen cultural „perfect acceptat" este exemplul Mafiei în Sicilia și Italia de Sud cu reguli extrem de stricte. Pe linia aceleiași ilustrări, autori ca M. E. Wolfgang și F. Ferracuti definesc „subculturile violente" prin reguli normative și tradiții particulare ce indică individului modul de comportare în situații de

[6] E. H. Sutherland, D. Cressey, *Principes de criminologie*, Paris, Editions Cujas, 1966.

[7] A. Cohen, *Deviance and control*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New-Jersey, 1986.

încălcare a legii. Autorii atrag atenția și asupra relației directe dintre rata de omucidere și gradul de valorizare a temelor violente.

Susținând caracterul tot mai profesionist și organizat al delincvenței, E. Sutherland consideră criminalitatea ca fiind apanajul unei categorii (denumite „gulerele albe") ce profită de ascendentul ei economic și politic, desfășurând activității ilegale, de cele mai multe ori nedescoperite de factorii specializați în control social.

Teoria este preluată și dezvoltată de Donald Cressey, care susține că în multe societăți funcționează organizații formale și informale întemeiate pe complicitate și activități ilegale, ce profesează șantajul și intimidarea, presiunea politică și frauda, corupția socială. „Organizațiile criminale" includ majoritatea sectoarelor de activitate, pe care le folosesc drept paravan de acoperire a activităților ilegale, având extindere în sfera politicului, legislativului și administrației (trafic și comercializare de droguri și arme, delicte computerizate, evaziuni fiscale, gestiuni frauduloase, spălarea banilor, contrabandă etc.).

2.1. TEORIA ASOCIAȚIILOR DIFERENȚIALE

Teoria asociațiilor diferențiale are ca fondator pe E. H. Sutherland și reprezintă o particularizare a teoriei învățării sociale în studiul delincvenței. Este o explicație „istorică sau genetică" a comportamentului social, prin luarea în considerare a întregii experiențe de viață a individului[8].

Preocupat de instituționalizarea delincvenței în zonele urbane, E. H. Sutherland consideră comportamentul criminal condiționat nu de caracteristicile biofiziologice sau psihice ale individului, ci de comunicarea din interiorul grupului unde individul „absoarbe" cultura și se conformează regulilor și normelor sociale și legale.

De pe aceste poziții de abordare în determinarea criminalității, Sutherland respinge teoria „criminalului înnăscut", a „imitației" lui Tarde și a cauzalității multiple susținută de W. F. Osburn și W. C. Reckless[9].

Autorul consideră că în descifrarea științifică a comportamentului criminal trebuie luate în considerare următoarele explicații:

– *situațională* – de luare în considerare a elementelor care intră în joc în momentul comiterii delictului;

– *istorică* sau *genetică* – vizând elemente care au influențat anterior situația și viața delincventului.

În consecință, comportamentul deviant este un comportament rezultat din „învățarea socială" și nu dobândit sau imitat.

Sutherland, trecând în revistă aspectele ce includ acest proces, menționează:

– învățarea tehnicilor de comitere a delictelor;

– orientarea mobilurilor, tendințelor impulsive și atitudinilor agresive;

---

[8] E. H. Sutherland, D. Cressey, *Principes de criminologie*, Paris, Editions Cujas, 1966.

[9] W. C. Reckless, M. Smith, *Juvenile delinquency*, New-York, McGraw-Hill, 1973.

– condiționarea acestei orientări de caracterul interpretării favorabil sau defavorabil al dispozițiilor legale: se conturează, astfel, grupuri sociale care interpretează regulile sociale ca norme ce trebuie respectate și alte grupări ce interpretează aceleași norme de pe pozițiile înclinate spre violarea, transgresarea lor. Interpretarea diferită a normelor este specifică societății americane, în care procesele de imigrație și aculturație produc frecvent conflicte culturale între grupuri și indivizi;

– în momentul în care interpretările defavorabile ale regulilor sociale devin preponderente față de cele favorabile, se acoperă principiul „asocierii diferențiale". Indivizii devin criminali prin contactul preponderent cu modelele criminale, ignorându-le pe celelalte;

– comportamentul criminal nu se structurează printr-un proces de „imitație", ci individul este atras și canalizat de anumite grupuri spre „învățarea" și experimentarea tehnicilor antisociale (socializarea negativă).

Limitele teoriei lui Sutherland consistă în ignorarea mobilurilor și aspirațiilor individului, precum și în omiterea explicării mecanismelor și dimensiunilor implicate în conștientizarea modalității de asimilare a comportamentelor eficiente legale. Pentru el, prevenirea delincvenței constă în evitarea contactului cu modelele criminale și confruntarea cu cele neutre sau conformiste.

Teoria apare simplistă și reducționistă prin neglijarea caracteristicilor de personalitate ale delincventului, a implicării motivaționale (în actul delincvent) și atitudinale față de valorile sociale.

Prin procesul socializării, Sutherland reduce crima la un simplu proces de „transmisie culturală".

Cu toate aceste omisiuni, ipotezele avansate de Sutherland s-au doar parțial, evidențiind faptul că fiecare dintre grupuri, datorită „organizării diferențiale" a societății, au o imagine reală vizând scara de valori, interesele, scopurile.

Teoria „asociațiilor diferențiale" își aduce contribuția pe linia evidențierii ideii că raporturile sociale între indivizi sunt determinate fundamental de forma de organizare socială ce facilitează sau obstrucționează forme specifice de comportament infracțional.

2.2. TEORIA CONFLICTELOR CODURILOR CULTURALE

Această teorie este adusă în discuție prin abordarea problematicii delincvente de către T. Sellin. Autorul se delimitează de Shaw și McKay – care utilizează conceptul de „conflict cultural" în explicarea „dezorganizării sociale" a grupurilor – și de Sutherland – care, pornind de la „conflictul cultural", construiește delictul ca o „consecință a transmisiilor" și a conflictelor culturale.

Sellin dă o mai mare extensie fenomenului, prin considerarea următoarelor fapte:

– conflicte între „codurile culturale" ale diferitelor grupuri;

– conflicte între „normele de comportament şi conduită" ale diferitelor grupuri. La modul general, subliniază Sellin, conflictele culturale sunt „produse naturale ale diferenţei sociale"[10]. Această diferenţiere determină, la rândul ei, apariţia de grupuri sociale infinite, fiecare cu modul său specific de viaţă, cu particularităţile relaţionale caracteristice şi cu o înţelegere greşită a normelor aparţinând altor grupuri. Ca o consecinţă a transformării unei culturi dintr-un tip omogen şi integrat într-un tip eterogen, dezintegrat, este apariţia stării conflictuale în anumite situaţii, şi anume:

– când aceste coduri ating graniţele unor arii culturale „contagioase";

– când normele sociale şi juridice dintr-un grup se extind şi la alt grup;

– când membrii unui grup cultural migrează spre alt grup cultural.

În viziunea lui Sellin, un prim tip de conflict dintre codurile culturale este diferit de conflictul din interiorul unei culturi aflate în devenire. Conflictul generat de contactul dintre sistemele culturale, indiferent de nivelul de dezvoltare a acestora, se înregistrează cazuri când conduita membrilor unui grup va fi considerată ca „anormală" sau „ilegală" de către un alt grup cultural.

„Normele de conduită" ale unor grupuri, diferite de cele din interiorul aceluiaşi grup, considerate ca „produse secundare ale vieţii culturale", determină apariţia unor condiţii sociale divergente şi eterogene la nivelul influenţei resimţite de indivizi. Existând reguli de conduită divergente, ce guvernează viaţa particulară a individului, acestea generează conflicte între norme, reflectate pe plan psihologic prin acceptarea unor norme şi valori duale, generatoare de comportamente agresive sau distructive tocmai prin această dualitate.

Ceea ce lipseşte în principal acestei teorii, pornind de la ideea generării delincvenţei numai în condiţiile conştientizării conflictelor culturale, este faptul că Sellin nu explicitează mecanismul psihosocial prin care contradicţiile dintre „codurile culturale" sau dintre „normele de conduită" pot genera comportamente infracţionale.

2.3. TEORIA SUBCULTURILOR DELINCVENTE

Teoria aparţine lui A. K. Cohen, care, plecând de la normele existente într-o cultură, identifică grupuri neprivilegiate sau frustrate, cu norme şi valori în contradicţie cu cele ale restului societăţii, pe care autorul le numeşte „subculturi delincvente"[11].

Abordând problema condiţiilor de apariţie a acestor subculturi delincvente, Cohen evidenţiază producerea lor datorită următoarelor situaţii:

---

[10] Apud S. M. Rădulescu, *Teorii sociologice în domeniul devianţei şi al problemelor sociale*, Bucureşti, Computer Publishing Center, 1994.

[11] A. Cohen, *Deviance and control*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New-Jersey, 1986.

– dezvoltare economică mai redusă;
– existența unor bariere și interdicții sociale;
– prezența unor nivele societale cu situație periferică;
– existența unei stări de spirit specifică, cu sentimente de izolare, frustrare și insatisfacție individuală și socială.

Ca o consecință a apariției acestor subculturi, apare reacția de respingere și contestare a normelor și valorilor societății globale și constituirea propriilor norme de comportament.

Cohen indică drept izvor al apariției acestor subculturi reacția de protest față de normele și valorile societății, precum și dorința anihilării frustrărilor și anxietăților de status marginal. Membrii acestor subculturi consideră că le sunt blocate căile de acces spre valori și statusuri elitare și, în consecință, recurg la mijloace ilicite, devenind potențiali delincvenți.

Tot Cohen, prin analiza subculturilor delincvente, trasează profiluri specifice ale membrilor grupurilor, descifrând următoarele trăsături[12]:

– *non-utilitarismul*, în sensul că destul de frecvent membrii acestei subculturi acced la activități delictogene nu din rațiuni utilitare, ci ca un „mod" de exprimare a solidarității. În acest sens R. A. Cloward și L. E. Ohlin vorbesc de „socializarea anticipativă";

– *malițiozitatea*, în sensul că actul delincvent este cauzat nu de satisfacerea unei necesități materiale, ci ca o formă de „răutate", o „sfidare" la adresa celorlalți. De pe aceste poziții, membrii subculturii comit acte de vandalism, distrugere de bunuri, numai pentru a fi malițioși;

– *negativismul* este reflectat nu numai de setul de reguli ale grupului, cu conținut contradictoriu normelor sociale, ci și de o „polarizare negativă" în raport cu acestea;

– *versatilitatea* (nestatornicia), susținută ca și caracteristică specifică de abordare nu numai a unei singure manifestări de activități ilicite, ci și a practicării unei multitudini de acțiuni delincvente, fără a se specializa în mod expres într-o formă de manifestare;

– *autonomia* grupului presupune solidaritatea între membri grupului față de presiunile exercitate de alte subculturi.

3. TEORII ALE REACȚIEI SOCIALE RAPORTATE LA DELINCVENȚĂ

Centrul de greutate în cadrul acestor teorii se cuplează pe „reacția socială", pe rolul jucat de reacția de răspuns și contrarăspuns în fundamentarea cauzală a delincvenței.

[12] *Ibidem.*

Conform acestor teorii, delincvența nu este o trăsătură intrinsecă actului sau acțiunii unui individ, ci mai curând o însușire conferită prin „etichetarea" unui grup sau individ de către indivizii ce dețin puterea.

Această viziune de abordare a delincvenței implică o interacțiune, o relație complementară între cei care comit și restul societății, o reacție de răspuns dată sub forma etichetării de către indivizii cu putere sau de unele instituții sociale.

Pentru explicarea mecanismului definirii și etichetării delincvenței, adepții acestei teorii analizează interacțiunea dintre norme și comportamente sociale, considerând că, în orice societate, sunt indivizi care încalcă normele prescrise și indivizi care se pronunță asupra conduitelor celor ce violează normele. Norma reprezintă, de fapt, etalonul în funcție de care conduita individului este valorizată pozitiv sau negativ. Ele impun sau interzic anumite acțiuni, evaluând la modul impersonal în ce măsură un individ poate sau nu să îndeplinească un anumit rol social, în funcție de poziția lui socială. Normele prescrise nu stipulează cum trebuie să acționeze indivizii, ci doar mijloacele ce trebuie folosite în acest scop. Astfel, în societate apar diverse tipuri de comportament. În funcție de modelul normativ care întruchipează faptele tradiționale, de sistemul valoric al unei societăți, de rolurile prescrise prin norme și de rolurile efective jucate, grupurile vor aprecia și sancționa diferite comportamente ca fiind legitime sau ilegitime.

Teoreticienii etichetării sociale concep delincvența ca tip special de „reacție socială", de apărare din partea societății sau a anumitor grupuri, iar natura și intensitatea reacției depinde de factori cum sunt: puterea, statusul, bogăția, prestigiul unei anumite categorii de indivizi. Fiecare dintre aceste grupuri, care dețin puterea și dominația, au o imagine bine stabilită referitor la scara de valori, interese protejate, comportamente dezirabile pe care le impun celorlalți. De multe ori, deținătorii puterii sau ai bogăției, fiind membrii grupurilor privilegiate, au tendința de-a „eticheta" ca deviante acțiunile indivizilor din clasele de jos sau mijlocii ale societății.

Reacția celor etichetați poate fi de acceptare sau de respingere, neutralizare, adoptând alte conduite.

Subliniind rolul agenților de control social, K. T. Erickson apreciază că efectul produs de etichetare are de multe ori canalizare către o carieră criminală, pe care o acceptă ca singura alternativă posibilă[13].

Explicând mecanismele procesului de etichetare, F. Tannenbaun arată că definirea delincvenței se face prin „dramatizarea" răului, indivizii fiind considerați ca „răi", „bolnavi" sau „criminali", nu în funcție de natura abaterii lor, ci de intensitatea reacției față de abatere, reacție ce le influențează cariera de viitori delincvenți.

---

[13] Apud S. M. Rădulescu, *Teorii sociologice în domeniul devianței și al problemelor sociale*, Computer Publishing Center, București, 1994.

Conform paradigmei interacționiste, principala consecință a acestei viziuni este conceperea delincvenței ca proces dinamic de interacțiune cu alte procese complexe de acțiune și reacțiune, în care intervin mai multe nivele:

– elaborarea legii;

– reacțiile interpersonale;

– procesul instituțional al reacției sociale.

Astfel, cercetarea comportamentului delincvent, arată E. Schur, va trebui să se axeze pe analiza nivelului societal al situațiilor particulare de delincvență și pe procesul de reacție socială.

O consecință a acestei abordări constă în necesitatea definirii și conceperii delincvenței ca rezultat al acțiunii unor factori diferiți, succesivi și gradați, cum ar fi „identitatea", „statusul", „cariera".

Mediul social, o componentă de bază a mediului existențial al omului, are atât un caracter diversificat, cât și unul contradictoriu, poziționându-l pe individ în fața necesității de opțiune, de decizie.

Astfel, individul, de multe ori, pe calea realizării scopurilor sale este confruntat cu situații contradictorii și dileme. Însă nu toate influențele exercitate de mediul social asupra individului sunt constructive și de dorit.

Există și o fațetă mai puțin congruentă a influenței mediului social punctat cu factori și situații, dacă nu nocive, cel puțin „poluante" (poluarea sonoră, reclame stridente, droguri, produse artificiale). În al doilea rând, sub raportul sănătății psihice, echilibrul personalității este permanent amenințat de vicierea relațiilor interpersonale (agresivitate, neîncredere, grosolănie, înșelătorie, intoleranță) și nu în ultimul caz societatea este impregnată cu tot felul de norme și mecanisme cu caracter restrictiv și discriminatoriu, bazate pe unele criterii conjuncturale, altele subiective, altele arbitrare, de factură socială, economică, politică, cu implicații din cele mai negative asupra formării personalității și asupra posibilităților ei de autoafirmare și autorealizare.

În planul *configurației interne,* al cogniției, motivele homeostatice au la origine și perturbații de genul disonanței cognitive. Apare necesitatea asigurării și menținerii unei concordanțe între dinamica proceselor mintale și cea a evenimentelor externe. Ca model informațional intern al lumii externe, structurile cognitive includ în sine și nevoia (motivația) de a consona cu evenimentele acesteia. Când nivelul optim de echilibru nu este realizat prin mecanismele de adaptare – restructurare și asimilare – integrare, se declanșează o stare de tensiune, de disconfort, de disonanță cognitivă. Aceasta acționează ca motiv homeostatic, incitând comportamente de găsire a căilor și modalităților de readucere a sistemului personalității la starea inițială de consonanță[14].

Din interacțiunea și interdependența motivelor homeostatice se obține un echilibru emergent, generalizat al personalității, ce va prezenta rezistență, dar și eficiență în raport cu acțiunea diverșilor factori perturbatori.

[14] M. Golu, *Dinamica personalității*, București, Edit. Geneze, 1993.

Procesul de structurare a motivelor va angaja o selecție în funcție de specificul interacțiunii dintre factorii obiectivi și cei subiectivi interni. La baza acțiunilor umane stă nevoia intrinsecă de valorizare a potențialităților și capacităților proprii, de impunere a competenței și autorității eu-lui. Motivele de autorealizare cuplate cu tendințele, mai mult sau mai puțin conștientizate, de optimizare a statutului social vor angaja sentimentul realizării de sine, în situații de succes, sau frustrări și chiar agresivități, în caz de eșec.

Modelul relațional dinamic dintre *mediul social* și *configurațiile interne* poate fi interpretat ca un complex de relații interpersonale de angajare de statusuri și roluri, reflectate la nivelul personalității prin dezvoltarea și organizarea internă a disponibilităților și capacităților psihofizice ale individului în raport cu statutul și rolurile asumate.

Individul va înregistra satisfacții sau insatisfacții, consolidându-și sau fragilizându-și echilibrul psihic al personalității, în funcție de modul cum își joacă rolul și își asumă statutul ce îl deține.

În raport cu succesele sau eșecurile legate de competența de rol, indivizii se vor înscrie pe o traiectorie ascendentă sau descendentă în dinamica ierarhiei sociale. Cum fiecare posedă trebuința de autorealizare, traiectoria mișcării în relația rol – status îi va influența puternic personalitatea. Pornind de aici, de mare importanță este elaborarea mecanismelor care participă la creșterea rezistenței la frustrare, la crearea unei corelări judicioase a aspirațiilor și expectațiilor cu posibilitățile proprii și specificul împrejurărilor date.

Componentele psihice ale sistemului personalității, de la cele emoționale până la cele atitudinale și la trăsăturile de caracter, sunt amplu ancorate în relațiile interpersonale, fiind beneficiare sau „victime" ale acestei relații, consolidându-ne sau șubrezindu-ne echilibrul psihic.

Relația interpersonală, cu dinamismul său accentuat prin fenomenele psihice angrenate, poate acționa asupra echilibrului psihic al partenerilor, întreținându-l sau alterându-l, în condițiile acumulării unei tensiuni conflictuale.

Încărcătura afectivă a unei relații este funcție de gradul de satisfacții sau insatisfacții prilejuite partenerilor.

Dată fiind multitudinea de intercondiționări personalitate – mediu social, psihologia nu se poate mulțumi cu simpla evidențiere a dependenței structurii sau profilului personalității de contextul sociocultural căruia îi aparține individul, ci trebuie să adâncească analiza în direcția dezvăluirii sistemului valoric (pozitiv sau negativ) al influenței factorilor socio-culturali[15].

[15] *Ibidem.*